

13.6.2022

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Julkisoikeuden yksikkö
Lainsäädäntöneuvos Elina Nyholm

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle

Oikeusministeriön lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle kansalaisaloitteesta Oikeus olla – kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta (KAA 6/2021 vp)

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä kirjallista asiantuntijalausuntoa kansalaisaloitteesta Oikeus olla – kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta (KAA 6/2021 vp).

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä valmisteltavana oleva hallitusohjelmaan sisältyvä hallituksen esitys laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta (STM009:00/2021) on tarkoitus antaa eduskunnalle ensi syksynä. Nyt käsiteltävänä oleva kansalaisaloite kohdistuu saman lainsäädännön uudistamiseen. Sen vuoksi olisi tarkoituksenmukaista käsitellä tämä kansalaisaloite samassa yhteydessä, kuin syksyllä annettava hallituksen esitys.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä valmisteltavana olevassa hallituksen esityksessä on lausuntokierroksella olleen luonnoksen perusteella osittain samansuuntaisia uudistamishdotuksia kuin kansalaisaloitteessakin, kuten lain nimikkeen muuttaminen ja sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä olevasta lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta ja lääketieteellistä selvitystä koskevasta vaatimuksesta luopuminen sekä puolison suostumuksen korvaaminen ilmoituksella puolisolle.

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Kansalaisaloitteen mukaan täysi-ikäisyydestä sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä tulisi luopua, mutta ilmoitushetkellä alle 15-vuotiaan henkilön sukupuoli vahvistettaisiin huoltajan suostumuksella.

Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti pitänyt olennaisena varmistaa, että henkilöön liittyvään syyhyn perustuva erottelu voidaan perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla (PeVL 46/2006 vp, s. 2, PeVL 31/2013 vp).

Hyväksyttävän perusteen on edellytetty olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen (mm. PeVL 44/2010 vp, s. 5–6). Valiokunta on myös korostanut, että perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti perustuslain syrjintäkieltosäännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVL 31/2013 vp ja siinä mainitut PeVL 1/2006 vp, s. 2, PeVL 38/2006 vp, s. 2).

Samoin perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota valitun keinon oikeasuhtaisuuteen (PeVL 38/2006 vp, s. 3). Perustuslakivaliokunta on arvioinut ikärajoihin perustuvan erottelun hyväksyttävyyttä ottaen huomioon normatiivisen näkökulman, erityisesti perusoikeusjärjestelmän, toiseksi ehdotetun erottelun perusteluiksi esitetyt tosiasiat ja kolmanneksi tosiasialliset mahdollisuudet saavuttaa ehdotetulla erottelulla sääntelylle asetetut päämäärät (PeVL 44/2010 vp, s. 6).

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollisuuden ulottaminen lapsiin edellyttäisi lasten oikeuksien ja yleisperiaatteiden huolellista punnintaa ja sen selvittämistä, miten mahdolliset sääntelymallit parhaiten toteuttaisivat lapsen oikeuksia ja tukisivat lapsen hyvinvointia.

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan lakiin uutta 2 b §:ää, jossa säädettäisiin sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilytysajaksi viisi vuotta. Oikeusministeriö toteaa, että lähtökohtaisesti väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain nojalla väestötiedot säilytetään pysyvästi. Tämä koskee voimassa olevan lain mukaan myös transseksuaalisen sukupuolen vahvistamista. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin kiinnittänyt tulkintakäytännössään erityistä huomiota arkaluonteisten henkilötietojen säilytysaikoihin.

Perustuslakivaliokunnan mukaan tietojen pysyvä säilyttäminen ei ole henkilötietojen

suojan mukaista, ellei siihen ole tietojärjestelmän luonteeseen tai tarkoitukseen liittyviä perusteita (ks. esim. PeVL 51/2018 vp, PeVL 31/2017 vp). Valiokunta on pitänyt myös viiden vuoden säilytysaikaa arkaluonteisten tietojen osalta pitkänä (PeVL 3/2021 vp, s. 4, PeVL 51/2018 vp, s. 16, PeVL 13/2017 vp, s. 6) ja korostanut, että mitä pidemmäksi tietojen säilytysaika muodostuu, sitä olennaisempaa on huolehtia tietoturvasta, tietojen käytön valvonnasta ja rekisteröidyn oikeusturvasta (PeVL 28/2016 vp, s. 7). Kyseistä ehdotusta tietojen säilyttämisestä olisi syytä tarkastella lähemmin perustuslakivaliokunnan arkaluonteisia tietoja koskevan tulkintakäytännön valossa ja sen suhteen, mitä muita vaikutuksia mahdollisesti muuhun lainsäädäntöön sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilyttämisellä olisi, ottaen huomioon myös tietojärjestelmän luonteen ja tarkoituksen. Ehdotettuun sääntelyyn liittyy myös sääntelytekniisiä yksityiskohtia esimerkiksi siitä, onko tietojen säilyttämisestä tarpeen säätää sekä sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa että väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa.

Sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltavana olevassa luonnoksessa hallituksen esitykseksi ja siihen saadussa lausuntopalautteessa on käsitelty pitkälti samoja asioita kuin kansalaisaloitteessa. Kansalaisaloitteen ja hallituksen esityksen samanaikainen käsittely antaisi laajemman tietopohjan käsittelyn tueksi.